

Csipcsirgán énekkar — zárt városban

Rokonaink, az udmurtok

A rövid nyár és a hatalmas hó országa ez a terület, ahol a 700 ezernyi udmurt él (a 230 éve alapított Izsevszk, mely régi fegyver- és gépgyártó központ az Ural lábától nem messze nyugatra, s mely a mai napig zárt város, csak január 1-jétől tervezik a megnyitását, nagyjából Göteborg magasságában fekszik az 57. északi szélességi fok mentén). Az udmurtok a lakosságnak mintegy 30 százalékát alkotják, a többség orosz, és kisszámú tatár, baskír, zürjén is él itt. Távoli rokonaink ők: nyelvük a kb. i. e. III. évezred végén a finnugor alapnyelvből kialakult finn-permi alapnyelv permi ágához tartozik, s legközelebbi rokona a zürjén. Ősi udmurt (vagy más néven: votják) írás nem maradt fenn (bár a régészeti leletek között találtak olyan eszközöket, amelyek alkalmasak lehettek a betűvetésre). Így aztán a hosszú együttélésnek is köszönhetően ma mellékjeles cirill betűket használnak. Am az orosz nemcsak az írott, hanem a beszélt nyelvre is nagy hatást gyakorolt, kivéve a köztársaság déli részeit: itt a tatár nyelv hatott. A votják nyelv visszahatása már nem volt ilyen erős, csupán néhány köznap szava honosodott meg a többi környező nép nyelvében.

„Mivel a legnagyobb probléma az, hogy az újabb keletű szakszókincs szinte kizárólagosan orosz, a legfontosabb az ezeknek megfelelő udmurt szavak megalkotása. Folytatódnia kell tehát annak a 20-as, 30-as években megindult, majd a sztálini önkény poklában megszakadt mozgalomnak, amit nagy nemzeti költőnk, Kuzebaj Gerd kezdett el: a nyelvújításnak. — mondják vendégeink. Az udmurtoknak a hivatalos nyelv rangjára kell emelkednie — hiszen a 40-es évek óta csak a családban használatos —, s a többi nemzetiségnek is el kell sajátítania az őslakosok nyelvét. Azt is el kell érni, hogy az udmurtok közül is többen tanulhassanak anyanyelvükön. Jelen pillanatban ugyanis — beleszámlítva a mari, a baskír és a

Tíz udmurt egyetemista — magyar és történelem szakosok — és két kísérő tanár járt nemrég Szegeden a JATE és a 4000 fős izsevszki Udmurt Állami Egyetem közti cseremegállapodás keretében, viszonyozva azt a májusi látogatást, amit a városunk egyetemén finnugor nyelveket tanuló magyar diákok tettek Izsevszkben, az Udmurt Autonóm Köztársaság 650 ezer lakosú fővárosában.

tatár köztársaságban levőket is —, összesen csak mintegy 200 olyan iskolájuk van, ahol anyanyelvükön is tanulhatnak, s ennek is döntő többsége kis, falusi, alapfokú iskola. (Az udmurtok nagyobb része mind a mai napig falun él.) Az áldatlan helyzetre jellemző, hogy — bár tantervük már van — saját nyelvükön még tankönyveik sincsenek... Izsevszkben például egyetlen iskolájuk sincs, csak egy (!) óvodájuk.

S vajon hogyan próbálják megőrizni ebben a nehéz helyzetben nemzeti hagyományait? Nos, az egyetemen például udmurt nyelven működő irodalmi önképzőkört szerveztek; vagy említhetnénk azt az énekkart is, amely nemzeti hangszerükről, a csipcsirgánról neveztek el. (Ez egy dudaféle hangszer, amit azonban nem fújnak, hanem szívní kell. Ezenkívül még egy ősi hangszerszámuk van, a ihüros krej.) Az itt levő tánckar viszont már nemzetközi, hiszen a Nagyvezda (Remény) nevű társulatban minden ott tanuló nép jelen van, s az oroszól a magyarig sokféle táncot adnak elő. Ahogy tolmácsolom, Zólyomi Theodóra, ötödéves finnugor—orosz szakos hallgató elmondja, és ahogy erről én magam is meggyőződhettem, nagyon szeretnek és nagyon tudnak is énekelni: ez az egyik legjellemzőbb tulajdonságuk.

A megváltozott körülmények hatása különben érezhető — bár egyelőre igen

csekély mértékben — az udmurtok mindennapjaiban, szellemi életében is: három év óta heti 20-25 percet kapnak a tévében, ami nem túl sok, viszont a rádióban már naponta egy—másfél órás műsorokat hallgathatnak nyelvükön, s ez feltétlenül haladásnak számít. Am még ez is kevés, csakúgy, mint az a három újság, amit kiadhatnak, és az az egyetlen könyvkiadó, amely az udmurt mellett oroszul is jelentet meg köteteket. Izsevszkben működik az egyetlen anyanyelvű színház — ám pl. a városi zenés színházban már csak oroszul adnak elő, mert votják nyelvű énekes képzés nincs. „Épp ezek miatt nagyon fontos számunkra, hogy tudjanak rólunk a világban” — mondják vendégeink, akik a 20, itt töltött nap alatt Szegeden kívül Magyarországon több városával is megismerkedtek: Szentendrével, Visegráddal, Kecskeméttel és Esztergommal. A két tanár, Usakov rektorhelyettes és Kelmakov — mindketten jeles nyelvészek — pedig részt vett a VII. CIFU-n, az ötévenként megrendezett finnugor konferencián, amiben az évben Debrecenben tartottak. Ahogy vendégeink elmondták, nagyon lényegesek számukra ezek a konzultációk, amelyeket a Szovjetunió belüli különben gyakran megtartanak, s ahol nem csak nyelvészeti, hanem történeti és néprajzi kérdésekről is szó esik. (Jövőre épp Izsevszkben rendeznek permissztkai kongresszust, amelyre magyar tudósokat is meghívtak: Budapestről Csúcs Sándort, és Kecskemétről azt a JATE-n udmurt névtannal foglalkozó Kozmács Istvánt, aki mostani útjuknak odaadó szervezője volt.) Jövőre pedig — s ez már a kapcsolatok bővülésének jele — öt történetész szakos hallgató és egy tanár cseréje is lehetséges.

„Nálunk sokan tudnak önmagukról, ha nem is sokat” — mondják, amire én zavartan mosolygok, nem hiszem ugyanis, hogy fordítva ugyanígy lenne...

Pozsik László

Balatonkenesétől Lugánóig

Hol volt, hol nem volt...

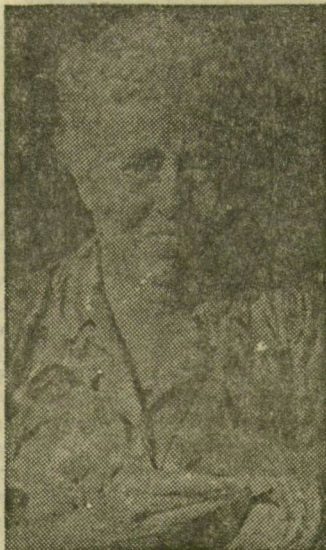
Ősz hajú hölgy már Saáry Éva, a svájci magyarok kulturális és képzőművészeti körének elnöknője. Író, költő, fotóművész, festő, anya, meg persze utazó, postaládájából olykor pakisztáni, japán, máskor ausztráliai illetőségű levél hull ki. Magyarok írják, természetesen. Mert nincs a világnak olyan városa, mondja, ahol legalább egy magyar ne élne. Ő például a svájci Lugánóban. De hogyan került oda?

Zűrös gyerekkor? Vagy mégiscsak szokványos? Az apa Balatonkenese közszéki orvosa, az anya fényképésznő. Saáry Éva hároméves kislány, amikor a szülei elválnak, s édesanyjával, aki a Böszörményi úton fényképészüzletet nyit, felköltözik a fővárosba. A gazdasági válság utolsó éveiben vagyunk, a kislány hol az egyik, hol a másik nagynéninél lakik, s négy különböző helyen járja általános iskoláit. Ő a népes család lelki mindenese, aki mindenkit meghallgat és megért, szép lassan valami nagyon fontos és jól kamatoztatható emberi tulajdonság birtokosa lesz, amit úgy neveznek: diplomáciai érzék.

Az önféjű geológusnő

Már amikor használni lehet. Mert a sashegyi Notre Dame leányiskolában, ahol szigorú francia apácák tanították, nem kedvelik meg, legyen bár igen jó tanuló. Túlságosan önféjű. Azt mondják, nevelhetetlen. No meg, persze, minden iránt érdeklődő, a kötöttségeket nehezen viseli. A háború után festeni kezd egy magániskolában, miközben elvégzi a tánctanárképzőt, miközben édesanyjánál fényképészetet tanul. Az egyetemi felvételi már tudatos választás eredménye. Bár teli van irodalmi, képzőművészeti ambíciókkal, a geológia szakra jelentkezik. A fordulat évének ideje ez, aki figyel, látja, mi történik az országban. Saáry Éva sem kér a lassan mindent ellepő szocialista realizmusból, ellenben nemzetközi szakmát választ, az őskövületeket és a karsztvíz fel pumpálta olajat mégiscsak nehezebb megideologizálni.

Nem mintha az olajföldet elkerülné a politika. A fiatal geológusnő 1952-ben diplomázik, s máris kikerül a távoli Göcsejbe. Itt volt ugye korábban a hírhedt Maort-per, s azt az olajmezőt, ahol ekkor ő dolgozik, a korábbi igazgató egy ideig a börtönből irányította. Göcsej fővárosa ekkor Nagylengyel, az olajkutak alatt cügos és nyomorúságos fabarakkokban lakik fiatal mérnök, és még a Standard Oil fennhatóságát is megta-

Nagy László felvétele

pasztáló öreg olajmunkás. Akkor fehér köpeny volt a divat, most a korszerű rabszolgáltatáson alapuló tervgazdálkodás.

Alvilági bolyongás

Saáry Éva második munkahelye a Pestvidéki Ásványbánya Vállalat, itt nagyon jól érzi magát. Megismeri az összes Pest környéki bányát. Tudományos munkát végez, felméri a rétegeket. Hiszen tudjuk jól, a kő: idő. Pilisvörösvár szénköve, Felsőpetény tűzálló agyaga, a környező festékföldiek természete később „beépül” az élet második felében kiteljesedő költői és képzőművészeti világba.

Amikor a forradalomról beszél, szeme könnybe lábad. Életem legnagyobb elmenye, mondja, aztán sokáig hallgat. Fegyvere nem volt, de jó néhány szabadságharcos csoporthoz eljut. Szovjet tankok között cipeli a kézigránát. Újra és újra idegen lakásokban találja az éjszakát. Ő később azt írja ezekről a lázas, egymásba folyó napokról: „Most, hogy visszagondolok minderre: alvilági bolyongás. Elkárhozott lelkek, akik mindent elfelejtettek már — kivéve egyetlen dolgot — azt, hogy az idegen megszállókra lőni kell.”

Afrika

A bukás után elhagyja az országot. Újra a hazugságot választani? Nem. Inkább a

világ. Bármilyen. És persze, szerencséje van, az éppen fejlődő nyugati olajkutatásnak szakemberekre van szüksége. Nagyon kevesen tehetik meg, amit ekkor Saáry Éva, aki válogat az ajánlatokban. Végül egy párizsi cég mellett dönt, aminek Egyenlítői Afrikában, vagyis Gabonban van kutatóterülete. Élete legszebb három éve következik. Mert ha nosztalgia, akkor Afrika. De persze, ez még a „kolonialis” Afrika, nem a mostani „denaturált”, ami már politikai kalandorok vadászterülete. Gondoljunk csak Libériára, ahol több emberi vért fogad magába a föld, mint esőt.

Akkor még nyugalom volt, a megszálló nyugatiak munkakalkulációkat és közbiztonságot teremtettek. Saáry Éva kint dolgozik a fúrásoknál, a dzsungelben. A környéken rengeteg a vadbi- valy, fiókjából olykor kígyó tekereg elő, a párás reggeleket teleüvöltözik a vízilovak és az elefántok. És persze, a környéken rengeteg a kismajom, akik éppoly szemtelenek, mint ahogy Kipling is megírta. Saáry Éva szolgálai néger. Néme- lyik még „manikűrözi” a fogát, mert tudniillik, emberhúst is eszik. Fehér emberét természetesen nem, azok sajnos, túlságosan nyilván vannak tartva. Saáry Éva Afrikában már rajzol, telefesti szobája falát. Néger szobalánya ettől kezdve varázslóként tiszteli.

Vissza Európába

Második férje egy francia mérnök lesz — az elsőtől még az ötvenes években válik el —, akivel Svájcba költöznek, az olasz határhoz közel eső városka neve: Lugano. Végre dolgozhat kedvére. Első írása — a gyermekkori versektől eltekintve — a Nemzetörben jelenik meg, Tollas Tibor jóvoltából. Aztán sorban a nyugati magyar sajtóban, később „Hol volt, hol nem volt...” címmel, pillanatkepekbe gyűjti kora személyes történeteit, majd „Százféle szerelem” címmel verseskötetet ad ki, riportkötetet is ír, fotóit, festményeit Európa számos galériája bemutatja.

Valaki azt írta róla: világutazó. Bizony az. Mégsem otthontalan. Mert az ő otthona a világ és az idő.

Darvasi László

Ki menjen a börtönbe?

A szombati televízió meglehetősen sok időt szentelt a hajléktalanoknak. Kövérek a macskák, fénylik a bundájuk, édesanyjától tudom, hideg tél lesz. Reménykedhetünk, hogy nem fagynak meg sokan. Szóval, kora reggel barlanglakó cigányokat mutattak a Naptévében, este meg boglyahajú guberálókat, akik a gőzölög és kutyás rendszektől óvott szeméttelp mellett, maguk ácsolta fakalyibákban éldegélnek, feltehetően, amíg meg nem halnak. A mennyországban meleg lesz, mondta az egyikük, és elszírt a magát. Ment tovább a riportert, ment az utcára, ahol egy végtelenül bölcs úr azt mondta neki, hogy hát ő ezeket mind bezártna a börtönbe, és dolgoztatná. Kiket, kérdezte a riportert, hogy még véletlenül se értsük félre. Hát ezeket a csöveseket, hajléktalankokat, csavargókat!

Erről van szó. Ezekről a rögtönítélő és indulatos mondatokról, melyekkel nem ártana szembesülni, lévén az indulatos mondat édestestvére az indulatos tett, s hogy miféle indulatos kavargatnak ifjonti demokráciánk görbülő szájú bohócarca mögött, arról nagy regényt mesélhetne az eltelt egy-két hónap krónikása.

Tehát én itt azt gondolom, nagyon gyorsan és nagyon szerényen, hogy a szegénység nem bűn, ellenben állapot. Továbbmegyek: a szegénységnek fokozatai vannak. Még tovább megyek: úgy lehet, a börtönt kívánó úr is jócskán szegény a maga módján. (Lévéen igen szegény úgy anblok ez az ország.) Meg kell, hogy mondjam, nekem nem szimpatikus az, ha egy szegény ember börtönbe akarja zárni a nálánál szegényebbet, mert momentán

ennek nincs lakása, borotválatlan és nádpappal takarózik. A demokrácia mindenki számára demokrácia. Jó lenne elgondolkozni ezen a különben fölöttébb divatos, adminisztrációs erőszakot szorgalmazó vágyon, mert hát a kiváltó okok, működjön bár tisztességgel a gumibot, nos azok nem szűnnek meg.

Hozzáteszem, nekem az se szimpatikus, ha egy hajléktalan felfekszik a jegyzőztőfülké kicsiny paparkányára, és lehiúlyézi a vasutast. Aztán az se, ha hivatalos papírt lobogtatva jön vasárnap délből házhöz, kérincselni. Nem is adok neki, mert miképp a börtönöndi, úgy ez sem megoldás. Demszky úr és jó néhány vidéki polgármester a napokban hozzákezdett ahhoz, ami a probléma gyors és tüneti kezelése lehet. Kórházak, alkalmi szállások és a többi... Képletesen szólva, veregette is Demszky főpolgármester vállát a kormányhoz közeli média, jól van, öreg, nem sikerült, de azért tetszett, hogy próbálkoztál. És köszörműtök a torkukat kajánul. No, persze, majd sikerül három nap alatt egy szegény országban ripsz-ropsz megoldani a legszegényebbek helyzetét! Eavóh-iránt megdöbbenően sülyös a helyzet. Jómagam a napokban dobantam rá, amikor egy szabad és demokrata aktivista üldögélt valamely rendezvényen előttem. Jóh- lábát keresztbe fektette a balom, minek utána finom szövetnadrágja felhúzódtott a jobb bokáról, és látni érgette a bordó színű pamutznokit. Rajta pedig a hatalmas lyukat. Végigfutott a hátamon a hideg. Atya úristen, mi lesz itt, ha már nekik is?!

Dal.

Könyv — jelző

Wass Albert: A funtineli boszorkány, 3 kötet. A rejtett pornográfia vádja miatt öt évvel ezelőtt még a szerző nevét sem lehetett ki ejteni. Most már kiejthetjük, hiszen élete legnagyobb regénye '49-ben jelent meg angolul.

Csaplár Vilmos: Zsidó vagyok Magyarországon. A szerző nagy sikerű Kurva vagyok című könyve után egy zsidó fiú, nevezetesen Ignác Miklós hányattatását meséli el. Ignác 1954-ben, Budapesten született.

Nemere István: Támadás Tingrában. A mű Az ember akarat regénye alcímet

viseli. Erről egy rövidke idézet is meggyőző: „Így történt. A hátról húzták le a bört...” Nemerének egy másik könyve is megjelent: Világok világa címen.

Csikó László: Idegen tollaim. Az 1984 óta Magyarországon élő szerző maga is elcsodálkozik könyve címén, hisz legbarátabb barátairól val és vélekedik, például: P. Lengyel József partot ér, Üdvözlés és hurra! (Az ötvenéves Panek Zoltán szellemében és stílusában).

Konrád György: Európa köldökén. Az egybegyűjtött esszéik 1979 és 1989 között íródtak, így nagy részük már ismert. Csak néhány cím: Az áldozat nézőpontja, Mutasd a szemed, Emlékezés Nyugat-Berlinre.